

בכורות כו

משה שווערד

1. הערות מהרב אלישיב

✓ **נתנא כל היכא דלא התירו מומחה תם קרי ליה.** נראה להוסיף לזה דמבואר בביצה דאין מראין מום בכור לחכם ביו"ט להתירו דיש בזה משום מתקן ולכאורה הא אין זה אלא גילוי דעת ומ"ש מכל שאלה של איסור והיתר אלא חזינא דבהתרת חכם חל היתר והוא כעין הכח שמתירו, ודו"ק.

אבא חלפתא

2. שו"ע יורה דעה - סימן רמ

(ב) **איזה מורא**, לא יעמוד במקומו המיוחד לו לעמוד שם בסוד זקנים עם חבריו, או מקום המיוחד לו להתפלל; ולא ישב במקום המיוחד לו להסב בביתו; ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו בפניו, אפילו לומר נראין דברי אבא; **ולא יקראנו בשמו, לא בחייו ולא במותו, אלא אומר: אבא מארי.** היה שם אביו כשם אחרים, משנה שם, אם הוא שם שהוא פלאי שאין הכל רגילים לקרות בו. אבל שם שרגילין בו מותר לקרות אחרים שלא בפניו (טור):

3. שו"ע יורה דעה - סימן רמב

(טו) **אסור לתלמיד לקרות לרבו בשמו, לא בחייו ולא במותו, ואפילו לקרות לאחרים ששם כשמו אסור, אם הוא שם פלאי שאין הכל רגילין לקרות בו: הגה - אבל שם שרגילין בו, מותר להזכיר שלא בפני רבו.** (ב"י בשם הרמב"ם). **[לו] וכל זה דוקא כשאינו מזכיר רק שמו לבד, אבל מותר לומר: ר' מורי פלוני.** (כן משמע מפי רש"י פ' חלק):

4. רבי עקיבא איגר יורה דעה סימן רמ סעיף ב'

ולא יקראנו בשמו. קשה לי הא בברכות ("ח ע"ב) א"ל בעינא אבא וכן שבת (קט"ו ע"א) **אר"י מעשה באבא חלפתא:**

5. ביאור הגר"א יורה דעה סימן רמב

[לו] וכ"ז כו'. רש"י שם וכמ"ש בספרי פ' דברים והביאו רש"י ג"כ שם ותענו אותי הל"ל משה רבינו כו' וכן באביו כשאמר אבא מותר כמ"ש בכמה מקומות אבא חלפתא (ליוחי אבא. פסחים קי"ב א') יוחאי אבא (מעילה י"ז ב') לינאי אבא (גטין י"ד ב') וכיוצא:

6. הערות מהרב אלישיב

אמר רבי יוסי מודה אבא חלפתא. יש מקשים הא הלכה היא שאין קוראין אבא בשמו משום כבוד אביו, והיאך הזכירו בשמו יש שתירצו דר' יוסי היה חשוב יותר, ולכן מותר לו לקרוא בשמו וצ"ל דאזלינן בשיטה הסוברת דבכה"ג אין מצוות כיבוד. ולכאורה נראה דמי יימר דקראו רבי יוסי בשמו דלמא הוא אמר מודה אבא ובאה הגמ' והוסיפה שאביו חלפתא היה, ופשוט.

7. שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן קלג

בענין הזכרת שם אביו ורבו בתוארים כרב ואבא וכדומה, ובהזכרה בכתיבה, ובלקרות בפניו לאחרים ששם כשמו ער"ח מנ"א תשי"ט. מע"כ בני יקירי הרה"ג ר' דוד פיינשטיין שליט"א.

בדבר מה שהגר"א ביו"ד סימן רמ"ב ס"ק ל"ו סובר דכשאומר רבי מותר לקרות לרבו בשמו, וכן כתב המצפה איתן ברכות דף ה'. ובהגר"א סובר עוד יותר דאף בלא רבי רק כשאמר אבא מותר להזכיר שמו דהביא ראה מר' יוסי שאמר אבא חלפתא, והטעם אולי משום דגם אבא הוא גם לחשיבות כמו רבי כהא דאבא שאול ועיין ברש"י יבמות דף נ"ז שכתב דאבא הוא כמו לשון נשיאי ורבי, ולכן אף שהיה אביו ממש הוא לשון חשיבות ששוב אין גנאי כשמזכיר גם שמו. ומשמע שסובר כן גם כשאמר אבא לאחר שהזכיר שמו, דהא הביא גם מליוחי אבא ומלינאי אבא. ואולי להכי הביא הגר"א מספרי שאיתא שם שהיה להם לומר משה רבינו ולא הביא מאדני משה כלאם שהוא מהקרא, דהוא להוכיח שמותר אף כשהזכיר רבינו אחר שהזכיר השם, והביא שכ"כ מותר אף באב גם להזכיר אבא אחר שאמר שמו.

אבל הקשת קושיא גדולה ממר בר ר' אשי שלא הזכיר שם אביו אף לא באמירת רב ולא באמירת אבא בקידושין דף ל"א. ועוד קשה הא אף לומר כך אמר אבא אסור בלא אבא מארי אף בלא הזכרת שמו בקידושין שם ואיך יהיה מותר לומר בהזכרת שמו בהוספת אבא לבד. ואולי סברי דרק כשדורש ברבים אסור להזכיר שמו אפילו עם התוארים דרב ואבא, ואפילו בלא הזכיר שמו צריך לומר דוקא אבא מארי, מטעם דאף שאבא הוא ג"כ לשון חשיבות הוא רק לאחרים אבל כשהבן אומר אבא הוא הפירוש שהוא אביו דלא ניכר בזה שום חשיבות, אבל שלא ברבים הוי האיסור רק כשמזכיר השם לבד, דעם תוארים כרב ואדון ואבא אפילו לבן לומר אבא מותר גם להזכיר השם דאף שלבן אין זה פירוש חשיבות אלא שהוא אביו מ"מ כיון שהוא גם ענין חשיבות הוא דבור בלשון כבוד שזה סגי שלא ברבים דרק ברבים לא סגי בזה דצריך לכבדו ביותר ברבים.

וגם אפשר דשלא ברבים אסור רק כשהוא כעין גנאי, דהוא כשמזכיר השם לבד שנראה שאין לו התקשרות עמו הוא גנאי שנראה שאינו משתבח עמו, אבל כשמזכיר שהוא אביו שמראה משתבח עמו מותר שאז ליכא גנאי גם בהזכרת השם, דכי השם הוא גנאי הא אדרבה הגדולים ביותר נקראו רק בשם לבד כמפורש בהקדמת הרמב"ם למשניות, אלא מכיון שיש לו שייכות עמו ואינו מזכיר השייכות הוא גנאי, ולכן נענש גחזי על שאמר אלישע ולא אדוני אלישע שהיה משמע שאין לו שייכות עמו. ומסתבר לפ"ז שאף אם היה אומר אלישע הנביא נמי היה נענש

מכיון שלא הזכיר שייכותו לו לומר אדוני או רבי וכדומה. וניחא לפ"ז מה שאף שלבן אין אמירת אבא חשיבות אלא שהוא אביו ובפרט כשאומר אבא אחר השם כהא דליוחי אבא שמ"מ מותר שלא ברבים דכיון שאומר התקשרותו אליו אין בזה גנאי. אבל ברבים כל שאינו מכבדו ביותר הוא כמפחית שהוא כמו גנאי ולכן אסור להזכיר השם אף עם התוארים וגם בלא הזכרת השם אסור לומר אבא לבד שאין זה חשיבות לבן שאומר וצריך דוקא לומר אבא מארי. זהו מה שיש לתרץ שיטת הגר"א והמצפה איתן.

אבל לדינא ראוי להחמיר כמהרש"ל ביש"ש קידושין שם שהוא כפשטות הגמ' ואין חלוק בין ברבים לשלא ברבים אלא דרך ברב שיש צורך כדי שידעו מי הוא מותר ולא באב שהוא רק אחד. ואם יש צורך נראה שאף באב מותר גם למהרש"ל כגון בהא דלא יאמר שלחוני בשביל עצמי אלא יאמר שלחוני בשביל אבא שאם אין יודעין שפלוגי שמכבדין אותו הוא אביו, מותר להזכיר שמו. וגם משמע שאין צריך לומר אז בשביל אבא מארי דלא הזכיר בסימן ר"מ סעיף ו' בדין זה שיאמר אבא מארי, והטעם דכיון שמבקש שיכבדוהו בשביל אביו הרי נראה שמכבד לאביו ולכן א"צ ליותר. ולמה שבארתי להגר"א אפשר שהוא משום שאינו ברבים.

גם נראה לע"ד דעל כתיבה ליכא האיסור וכדחזינון שסתם חתימה מפרש בכל מקום שמו ושם אביו, ואם היה איסור גם בכתיבה להזכיר שם אביו איך תיקנו לחתום כן, וגם חזינון שגדולי עולם חתמו עצמן בשמו ושם אביו כהרמב"ם שכתב בכמה מקומות אני משה בן מיימון, ואף חתימת הרא"ש בתשובותיו אשר בן הר"י יחיאל וחתימת מהר"מ מרוטנבורג מאיר ב"ר ברוך, הרי באמירה היה אסור למהרש"ל. ואין לומר דכיון שכותב משה בן מיימון שכתב השייכות והקשר שממנו לאביו ליכא איסור כדכתבתי לעיל, דהא הכתיבה אני משה בן מיימון על ספר בתחלתו הוא כאומר בפני רבים שאסור אף בזה כדלעיל. ולכן צריך לומר דבכתיבה ליכא איסור להזכיר השם ואף לא בתוארים. ואולי עתה בהמקומות שנהגין בתוארים לומר ר' פלוני יהיה אסור לחתום בלא התואר. ולכן תמה אני מה דחק עצמו מהרש"ל לומר פירוש רחוק על מש"כ הטור א"א הרא"ש, ומה יתרץ על חתימת הרמב"ם ובעה"מ בפתיחת ספרו כתב אמר ורחיחו הלוי בר יצחק וכן הרמב"ן כתב אמר משה בר נחמן והרבה מרבתינו הראשונים וצ"ע.

...ומאדוני משה נראה שבלו"ז לא קשה דכיון שאמר יהושע שחייבין כליה כמרדו בשמים אין לך כבוד גדול מזה, ולא איכפת לן שוב במה שמזכיר את שמו. והטעם שהזכיר את שמו אפשר שכוונת יהושע בזה הוא לומר שאף שאתה משה שהוא עניו מכל אדם נמי חייבים כליה. ומכיון שליכא קושיא על הש"ך יש להחמיר כדבריו, ובפרט שכתב שכן נוהגין.

כפרת עולה ושלמים

8. ספר איזהו מקומן

דעולה נמי מכפרא אעשה לא משהי לה -
הקשו היר דוד והגהות מצפ"א דנפשט
מדתנן בערכין כא. "חייבי עולות ממשכנין
אותן", ופירש"י דאף דעולה מכפרת אעשה,
מ"מ הואיל ואינה חובה לא חשיב ליה כפרה
ואתי לשהוייה הלכך ממשכנין, ומהאי טעמא
תפשוט הכא דחיישינן שמא אתי לשהויי.
ותירצו דהתם מיירי כל זמן שלא הפריש
העולה, אבל הכא מספקא לן לאחר
שהפרישה האם גם מתעצל בהבאתה - עי'
בדבריהם.

9. הערות מהרב אלישיב

אי חיישינן בעולה שלא יביאנו

כי תיבעי לך דעולה מאי כיון וכו'. ותמהו האחרונים דמאי דמספק"ל להגמ' פשיטא ליה למתניתין בערכין דממשכנין אעולה הרי לנו דחיישינן שלא יביא מה דלא ממשכנין בחטאת ואשם. ונראה פשוט דהא דרש ר"ש צו את בני" דאין מזרזין אלא במקום שיש חסרון כ"ס א"כ שם בערכין שעדיין לא הפריש בכלל עולתו ודאי פשיטא ליה דחיישינן בעולה, שמא לא ירצה בחסרון כ"ס ולא יביא, אך אם כבר הפריש העולה, ורק רווח צדדי יש לו בזה, בכה"ג לא חיישינן דמ"מ עדיין כיון שיש כאן קצת כפרה א"כ לא ישהנו, דהרי חסרון כ"ס כבר אין כאן דהא הפריש כבר אלא משום רווח נוסף לזה לא חששו, ודו"ק.

ג] האם שלמים מכפריין?

מדלא מספקא בסוגיין על שלמים משמע לכאורה דלא מכפרי מידי, וכן בסוגיא דיומא לו. איתא דעל חטאת מתודה עון חטאת וכו' ועל עולה עון לקט שכחה ופאה, ועל שלמים לא קאמר מידי, וכתב המאירי שם דעל שלמים אינו מתודה, אלא אומר דברי שבח והודאה בלבד, וכ"כ הרמב"ם (מעשה"ק ג. טו.) [ועי"ש רדב"ז].

[ברם תוס' ערכין כא: (ד"ה מא') כתבו "אבל עולה ושלמים דלאו לכפרה אחי כולי האי", ודקדק מלשונם הדבר אברהם (ח"א טו. ג.) דמשמע שגם בשלמים יש כפרה פורתא, [ובסוגיין צ"ל דפשיטא לגמ' דמשום כפרה פורתא זו אין לומר שלא ישהנה] אמנם ציין הדבר אברהם שמהרי"ט אלגוי (לעיל פ"ק אות ו' סק"ג) נקט שאף לדעת תוס' אין בשלמים כפרה כלל, ונקטו הכי בלשונם משום עולה. ובודעת רש"י - העולת שלמה (זנחיס ו.) דקדק מדברי רש"י תענית כג. דמשמע דס"ל שאף שלמים מכפריין. מיהו מדברי רש"י זבחים

11. מרומי שדה

דף כ"ז א. החולש למר מעולה תמימה כו'. מצואר דשלמים דין כזכור ומעשר, והכי מצואר ברמב"ם כל מעולה פ"א. ואע"ג דשלמים ג"כ צאים לרזות על מדת השלום והחסד, כמש"כ בהע"ד יתרו י"ח י"ג מהא דכתיב נחשע ו' כי חסד חפצתי ולא זבח וגו', והכי משמע בדכ"י צ' כ"ג מצנחיס זכחי שלמים ומחודיס לבי וגו', מכ"מ יש ברצה שלמים שמצנחיס רק לשמחה ולהודות על הטבר, משא"כ עולה צא לכפרה על חייבי עשה לטולם:

12. העמק דבר על שמות פרק יח פסוק יב

ומתחלה יש לדעת דעולה ושלמים אע"ג שבאין נזבה מכ"מ הם מרצין. כדתנן בערכין דכ"א חייבי עולות ושלמים כו' אע"ג שאין מתכפר כו' ובמס' ר"ה ד"ה ב' מבואר **דכל הקדשים בני הרצאה נינהו זולת בכור**. והכי מתפרש ג"כ פשטא דגמ' קדושין ד"ג וב"ב דמ"ח כי היכי דתהוי ליה כפרה היינו הרצאה וקרי להרצאה בלשון כפרה כלשון התוס' בר"ה ד"ה סע"ב. אמנם על מה הם מרצין. ביאר הושע הנביא ו' כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת א-להים מעולות. **מבואר דתכלית עולה להשיג דעת א-להים לפי כחו**. ומש"ה בא לכפר על עשה שבין אדם לשמים שגורם הסתרת פני ה' ממנו. ומשום זה נמנע ממנו דעת א-להים ויבואר עוד ריש ס' ויקרא. **ושלמים בא לרצות על העדר מדת השלום בינו ובין הבריות שבא על חטא במדת החסד**. והיינו דאי' בברכות ד"ה צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור. ונתבאר ריש פ' נח פירושו שלא נגמר כח צדקתו להתגבר על הטבע שלו ולהיות טוב לאנשים. וע"ז מביאין שלמים להשיג מדת השלום. ואמר הנביא דעיקר רצונו ית' אינו הקרבן. אלא תכלית של הקרבן. וזהו אמרו כי חסד חפצתי ולא זבח שהוא שלמים. ודעת א-להים מעולות. ומבקשין מהקב"ה בשעת הקרבה את מבוקשו כמו שאנו עושין בשעת שמ"ע ותפלה קבועה דקאי במקום קרבן:

13. משך חכמה ויקרא פרשת שמיני פרק ט

יעשה את קרבן העם וכפר בעדם. קרבן העם - שעיר עזים ועגל וכבש בני שנה, רש"י. לא פרט שור ואיל, משום דבשלמים לא מצאנו כפרה, רק חטאת (ויקרא ד, עא ו - לה) ועולה דכתיב בויקרא (א, ד) "ונרצה לו לכפר עליו", וכמו דאמרו ביומא דף לו, א דמתודה עליו. אבל בשלמים כתב ר"מ פ"ג שאינו מתודה, וזה "וכפר בעדם".

14. הערות מהרב אלישיב

ל"משחה" בקבלת בכור

מתניתין עד כמה ישראל חייבין לטפל בכור. [כתב הרמב"ם פ"א מבכורות הי"ד אין נותנין את הבכור לכהן כשילוד שאין זה גדולה לכהן] מבואר דעיקר חיוב שחייב ישראל לטפל הוא מדין למשחה, שצריך לתת לכהן נתינה חשובה וביתר ביאור כתב בפירוש משניות והוא שכל מתנות כהונה אינו מותר לתת אותן לכהנים אלא דרך גדולה וקרבה למקום כמו שנותנים המתנות למלכים הגדולים, וכבר פירשנו מה שאמר רחמנא למשחה בהם לגדולה וכו', עיי"ש. ולא דרשה בגמ' קראי אלא לומר לך שיעור הגדולה.

15. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת חלה פרק ד

יש מהן נותנין לאנשי משמר ויש מהן נותנין לכל כהן. הבכורות והביכורים לאנשי משמר ושאר כולהן לכל כהן

16. רמב"ם הלכות בכורות פרק א הלכה טו

היה הבכור בעל מום ואמר לו בתוך זמן זה תנהו לי שאוכלנו עתה, או שהיה תמים ואמר לו תנהו לי בתוך זמן זה שאקריבנו עתה הרי זה נותנו לו, ויראה לי שהבכור נותן לכל כהן שירצה.

17. כסף משנה הלכות בכורות פרק א

[טו] ויראה לי שהבכור נותן לכל כהן שירצה. נראה דהיינו לומר דטובת הנאה לבעלים:

18. שו"ת אבני נזר חלק אבן העזר סימן תמט

כג) שוב הראו לי במהרי"ט אלגזי פרק עד כמה [אות מ"ג] הביא הירושלמי [חלה כז ע"א] דבכור ניתן לאנשי משמר והוא כמ"ש דכהן לא זכה בבכור מחיים, וע"כ עבודתו ובשרו לאנשי משמר, והרמב"ם [בכורות פ"א ה"ו] שכתב שהבכור נותנו לכל כהן שירצה אפשר כוונתו שהכהן ממתין עמו עד משמרו, ובאמת שהרמב"ם כתב שהבכור זוכה בו מחיים וא"כ דבריו כפשטן, אך הלח"מ כתב דהרמב"ם בבכור בחו"ל:

19. ספר איזהו מקומן

אך באופן שניתן לכהן בלא הקרבה או כגון שהבכור בעל מום דלא קרב למזבח, אזי דינו כתרומה ושאר מתנות כהונה שנותן לכל כהן שירצה.

ד. עוד בענין זה - יעוי' בשו"ת אבני נזר (אהע"ז תמט. כג.), הערות יד איתן עהר"מ שם, חזו"א (זרעים לקומיס ית. ד.), קהלות יעקב (נכרות סי' כ"ו), כתבי קהלות יעקב החדשים (קדשים קוס"י מ"ח), ומנחת אברהם (עמ' ע"ד).

ג. בחי' מרן רי"ז הלוי (הל' נכרות עמ' נ"ד) כתב דלא סותרים דברי הירושלמי והתוספתא למשנתינו, וביאר דיש שני דיני מתנות כהונה בבכור, והירושלמי מיירי באופן שהבכור קרב למזבח ואזי זוכים הכהנים משולחן גבוה כשאר קדשי מקדש ולכך ניתן לאנשי משמר,

20. ספר איזהו מקומן

וצ"ב למה לא פירשו תוס' כן כבר על הא דקחני 'חיללו' דלאו דוקא שיצאו ממש לחולין. ואולי מפרשים ד'חיללו' ר"ל חילול השם כפירוש רש"י והרמב"ם ודלא כרגמ"ה - ע"י בדברינו בגמ' ד"ה ואם עושין.